

Oikeusministeriön kriminaalipoliittinen osasto
Kirjaamo: oikeusministerio@om.fi

Viite: Lausuntopyyntöne 3.6.2013 1/61/2012

TYÖRYHMÄN ESITYS YHDISTELMÄVANKEUTTA KOSKEVAKSI LAINSÄÄDÄNNÖKSI

Lausuntonaan Kriminaalihuollon tukisäätiö (Krits) esittää seuraavaa:

Esityksen taustalla on nykyiseen hallitusohjelmaan kirjattu velvoite selvittää, olisiko perusteltua kehittää rikosoikeudellista seuraamusjärjestelmää siten, että pitkiin ehdollisiin tuomioihin voitaisiin yhdistää lyhyt ehdollinen vankeusrangaistus. Kirjaus perustuu julkiseen keskusteluun, jota on ajoittain yksittäistapauksissa kohdistettu tuomittujen vankeusrangaistuksen ehdollisuuteen.

Oikeusministeriön hallinnonalan tavoitteena on jo pitkään ollut siirtää seuraamusjärjestelmän painopistettä laitosseuraamuksista vapaudessa täytäntöönpantaviiin seuraamuksiin. Työryhmän esitys etenee lähtökohtaisesti päinvastaiseen suuntaan. Esityksessä todetaan, että kansainvälisen kriminologisen tutkimuksen valossa yhdyskuntaseuraamukset ovat uusimisvaikutuksiltaan lähtökohtaisesti tehokkaampia kuin laitosseuraamukset, koska niissä tuomitun on mahdollista vahvistaa yksilöllistä ja sosiaalista pääomaansa, joka edistää rikollisuudesta irtautumista. Esityksessä myös viitataan Tapio Lappi-Seppälän tutkimukseen, jonka mukaan suurimmalle osalle ehdolliseen rangaistukseen tuomituista tämä rangaistus jää lajissaan ainoaksi.

Mikäli ehdollista rangaistusta ei katsota riittäväksi, siihen on mahdollista jo nykyisen rikoslain mukaan liittää oheisseuraamuksina sakko tai yhdyskuntapalvelu, alle 21-vuotiaiden kohdalla lisäksi valvonta. Esitys myös toteaa, että uudessakin tilanteessa (lain tultua voimaan) useimmissa tapauksissa riittää ehdollinen vankeus lisätynä yhdyskuntapalvelulla.

Ehdolliseen vankeusrangaistukseen ehdotetaan lisättäväksi lisäseuraamuksena valvontarangaistus. Valvontarangaistuksen tarvetta perustellaan sillä, että se laajentaa mahdollisuuksia välttää ehdottoman rangaistuksen käyttöä. Miksi ehdottomia vankeusrangaistuksia pitää toisaalta lisätä, jos toisaalta yritetään toimia niin, etteivät ne vain lisääny? Työryhmän esityksessä ei ole selvennetty, miten valvontarangaistuksen käyttö ehdollisen rangaistuksen liitteenä toteutettaisiin. Valvontarangaistuksen liittäminen ehdolliseen tuomioon tuottaa myös lisäkustannuksia, joita työryhmän työssä ei ole huomioitu.

Nykyisellään esimerkiksi valvontarangaistukseen on mahdollista sisällyttää päihdehoitoa. Käytännössä päihdehoitojen toteutumisessa on ilmennyt jo nyt ongelmia, jotka johtuvat valtion ja kuntien kustannustenjaon epäselvyyksistä ja johtavat siihen, että päihdehoito ei toteudu rangaistusaikana. Toinen valvontarangaistukseen liittyvä ongelma on asunnottomuus ja asunnon epävarmuus, jotka estävät valvontarangaistukseen pääsyn.

Norjassa on vuodesta 2006 lähtien ollut mahdollista liittää ehdolliseen tuomioon kokeiluluonteisesti tuomioistuimen valvoma huumeohjelma Oslon ja Bergenin alueilla. Tällöin ohjelma tuomitaan vaihtoehtona ehdottomalle vankeusrangaistukselle. Samoin käytössä on promilleohjelma, joka voidaan liittää erityisehtona ehdolliseen tuomioon. Myös Tanskassa tuomioistuin voi määrätä erilaisia erityisehtoja ehdolliselle tuomiolle, kuten vieroitushoidon, pidempikestoisen avo- tai päihdelaitoshoidon tai psykiatrisen hoidon. Tämänäyttöisiä vaihtoehtoja ehdotuksessa ei tuoda lainkaan esille (kuntoutukseen liittyvää tematiikkaa ei huomioida työryhmän esityksessä mitenkään). Kun päihde- ja mielenterveysongelmat ovat erittäin yleisiä rikoksista tuomittujen keskuudessa, olisi tuomioiden kovemman rangaistavuuden sijasta tähdellisempää pohtia sitä, miten tuomittujen päihde- ja mielenterveysongelmia voitaisiin hoitaa nykyistä paremmin ja tehokkaammin.

Millä tavalla yhdistelmävankeuden lyhyt ehdoton osuus palvelee rikosentekijän kuntoutumista ja uusintarikollisuuden ehkäisyä, kun kuntoutustoimintaa ei vankiloissa ole tarjolla lyhyttuomioisille ja vankeustuomio aiheuttaa aina monia haittoja tuomituille? Vankeuden täytäntöönpanon tavoitteenahan pitäisi olla 'lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan sekä estää rikosten tekeminen rangaistusaikana' (vankeuslaki 2 §).

Ehdotettu uudistus lisää lyhyttuomioisten vankien määrää vankiloissa. Lyhyttuomioisille ei ehditä tehdä tälläkään hetkellä arviointikeskuksissa rangaistusajan suunnitelmia eikä usein myöskään vapauttamissuunnitelmia – uudistuksen seurauksena tilanne ei ainakaan parane. Lisäksi, kuten Mohellin ja Vartian täydentävässä lausumassa todetaan, lyhyellä vankeusrangaistuksella on uusimisriskiä lisäävä vaikutus, etenkin nuorilla rikosentekijöillä.

Vankeus katkaisee yhteyden vankilan ulkopuoliseen yhteiskuntaan ja mahdollistaa verkostoitumisen ja samaistumisen rikolliseen alakulttuuriin. Tätä kautta aukeaa reitti juuttua ”pyörövirikollisuuteen”: vähäisten ja yleensä päihteiden käyttöön liittyvien rikosten tehtailuun, johon ei pystytä vastaamaan sen enempää vankilan kuin vapaudenkaan kuntoutustoimenpiteillä, koska henkilö on liian lyhyen aikaa muurin kummallakin puolella. Rikosseuraamuslaitoksen tilastojen mukaan vuonna 2012 hieman alle puolet vankeusvangeista suoritti enintään kolmen kuukauden mittaisen vankeusrangaistuksen mutta vain noin runsas kolmannes heistä oli ensikertaisia. Tämä osaltaan kertoo siitä, että vankiloissa on jo nyt paljon ”pyöröovikierteessä” olevia vankeja.

Ehdotettu 14 vrk-3 kk ehdoton tuomio yhdistelmävankeudessa on pituudeltaan sikäli hyvä, että monia sosiaaliturvaetuuksia (kansaneläkkeisiin sidotut etuudet, asumistuki) saavat henkilöt eivät ehdi menettää niitä ehdottoman vankeusrangaistuksen aikana. Sen sijaan mm. työttömyys- ja sairauspäivärahat ja työmarkkinatuki katkeavat heti ehdottoman vankeusrangaistuksen alettua. Monissa tilanteissa kuten työssä käyvälle henkilölle useamman kuukauden pituinen vankeus ehtii kuitenkin aiheuttaa juuri ne vankeuden haittavaikutukset (esimerkiksi työpaikan/harjoittelupaikan tms. menetys), joita avoseuraamuksien lisäämisellä on yritetty välttää. Tuloton vanki tarvitsee asumistuen lisäksi toimeentulotukea asuntonsa säilyttääkseen.

Työryhmän saaman toimeksiannon mukaisesti vankimäärä ei saa kasvaa eikä uusia kustannuksia saa syntyä uuden rangaistusmuodon seurauksena. Tämän takia työryhmä joutuu rajaamaan yhdistelmävankeuden kohteen tarkasti, arviolta noin sataan tapaukseen, joissa yli 1v - 2v ehdolliseen (käytännössä yli 1,5 v) rangaistukseen kuuluisi osana 14 vrk -1v ehdoton vankeus. Tässäkin tapauksessa vankimäärä kasvaisi työryhmän arvion mukaan 2000–3000 vankipäivää. Päivittäisessä vankiluvussa tämä tarkoittaisi noin 10 vankia ja joitain satoja tuhansia euroja lisää kustannuksia. Luvut ovat epävarmoja ja riippuvat siitä, miten tuomioistuimet tuomitsevat. Kustannukset voivat siten olla paljon suurempia kuin työryhmä arvioi.

Suomessa ehdolliseen vankeusrangaistukseen voidaan liittää valvonta vain alle 21-vuotiaiden osalta. Voitaisiinko kansalaisten joidenkin yksittäistapausten kohdalla kokemaa epäoikeudenmukaisuuden tunnetta lieventää sillä, että ehdolliseen rangaistukseen liitettäisiin valvonta myös yli 21-vuotiaille etenkin silloin, kun ehdollinen rangaistus on yli 1 v? Tällöin rikoksesta tuomitun yhteiskunnassa selviytymistä edistävät tekijät ja siteet eivät katkeaisi mutta rangaistukseen voitaisiin liittää valvonnan lisäksi myös tuki. Tämä tietenkin vaatii resursseja mutta jos ollaan valmiita käyttämään resursseja rangaistusmuotoon, joka todennäköisesti lisää uusintarikollisuutta, eikö parempi olisi käyttää ne sellaiseen rangaistusmuotoon, joka uusintarikollisuutta todennäköisesti vähentää?

Koska kuluvaikutuksia ei saa olla, työryhmä joutuu ottamaan tarkasteluun yli 2-3 vuoden ehdottomat vankeusrangaistukset, joissa joissakin tapauksissa rangaistusta lievennettäisiin siten, että ehdottoman vankeuden osuudeksi jäisi vain 3kk-1v ja loppuosa olisi ehdollista vankeutta. Työryhmän arvion mukaan tämä koskisi alle 10 vankia vuodessa. Miten tämän tyyppinen rangaistusten melko voimakas lieventäminen osuu alkuperäiseen tavoitteeseen katvealueella olevien rangaistusten rangaistavuuden lisäämisen kanssa?

Ehdotettu uudistus aiheuttaa rangaistusten päällekkäisyyttä: Ehdottomasta vankeudesta vapaudutaan ehdonalaiseen, samaan aikaan on ehdollinen rangaistus. Alle 21-vuotiaalla voi olla ehdollisen lisäksi valvonta ja valvontarangaistus. Erilaisten vireillä olevien tuomioiden määrä lisääntyy ja aiheuttaa tuomituissa ja heidän omaisissaan epävarmuutta ja tiedontarvetta. Lisäksi kaiken kaikkiaan, kuten Mohell ja Vartia toteavat, työryhmän ehdotukset yhdistelmävankeudesta ja valvontarangaistuksen lisäämisestä vuotta

pidemmän ehdollisen vankeuden oheisseuraamukseksi ovat omiaan entisestään hämärtämään seuraamusjärjestelmää.

Mikä on ehdotetun yhdistelmävankeuslain suhde esimerkiksi yhdyskuntaseuraamuslainsäädännön uudistukseen? Työryhmän ehdotuksessa ei ole juuri viitattu vireillä oleviin uudistuksiin.

Yhteenvetona voidaan todeta, että Kriminaalihuollon tukisäätiö yhtyy Ulla Mohellin ja Matti Vartian täydentävään lausumaan työryhmän mietintöön. Lisäksi säätiö katsoo, että vaikka julkisessa keskustelussa helposti rummutetaan erilaisia ilman syvempää pohdintaa hyvältä kuulostavia ja tunteisiin vetoavia rangaistusvaihtoehtoja, on tärkeää, että seuraamusjärjestelmää koskevasta lainvalmistelusta edelleenkin vastaavat asiantuntijat.

Jukka Mäki
Toiminnanjohtaja

Marjatta Kaurala
Asiamiessosiaalityöntekijä